

KIRJA-ARVIO:

REFLEKSIIVISTÄ SOSIOLOGIAA RANSKALAISITTAIN

Purhonen, Semi & Roos, J. P. (toim.) 2006: Bourdieu ja minä. Näkökulmia Pierre Bourdieun sosiologiaan. Tampere: Vastapaino. 298 sivua.

Tuija Hovi

Ranskalainen Pierre Bourdieu (1930–2002) on ollut kansainvälisesti sovelletuimpia, viitatuimpia ja keskustelluimpia sosiologeja aina 1980-luvulta lähtien. Niin yhteiskuntatieteilijät kuin kulttuurintutkijatkin ovat löytäneet Bourdieun ajatuksista paljon sovelluskelpoista ainesta omien aineistojensa tarkasteluun. Bourdieu sovelsi ja testasi itsekin teoreettista käsitteistöään yhteiskunnan eri alueita koskevissa tutkimuksissaan sekä käsittelemässään filosofisissa kysymyksissä (ks. Bourdieu 1998). Tästä syystä hänen kohdallaan puhutaan kernaasti refleksiivisestä sosiologiasta. Bourdieu palasi usein aiempiin aineistoihinsa ja tutkimuksiinsa sekä kirjoitti niitä uudelleen. Näin hän rakensi pikkuhiljaa kumuloituvaa teoriaansa yhteiskunnasta ja kulttuurista. (Ks. Mäkelä 1994.)

Semi Purhosen ja J. P. Roosin toimittama teos *Bourdieu ja minä* on kokoelma suomalaisten Bourdieu-asiantuntijoiden analyysyjä tunnetun teoreetikon annista oman yhteiskuntamme tutkimukselle. Kompastelua uusien suhteiden luomisessa teorian ja erilaisten aineistojen välille on monesti aiheuttanut se, että Bourdieu loi ja sovelsi teoriaansa nimenomaan ranskalaisessa kulttuurikontekstissa. Sen siirtäminen sellaisenaan suomalaiseen tai johonkin muuhun yhteiskuntaan ei ole ollut ongelmantonta. Kaikki kokoelman kirjoittajat käsittelevät aihetta omista asemistaan käsin ja omien tutkimusintressiensä kannalta. Tuloksena on osittain toisistaan poikkeaviakin näkemyksiä, mikä jo sinänsä viittaa kohteen monitahoisuuteen.

SOSIOLOGISTA KULTTUURINTUTKIMUSTA

Johdantoluvussa kirjan toimittajat käyvät läpi Bourdieun elämänhistorian, käsitteistön sekä kiihkeät debatit, joiden lukumäärä ja laajuus kertovat teoreetikon keskeisyydestä

tieteen foorumeilla. Keskeiset käsitteet syntyivät pitkän empiirisen työn tuloksena. Käsitteelliset innovaatiot, kuten *distinktio*, *kentät*, *habitus*, *käytäntö* ja *symbolinen väkivalta*, ovat teemoja, joita Bourdieu työsti aktiivisesti kuolemaansa asti. Kumuloituvan teorian vaikutus on ulottunut myös toisille tieteenaloille, kuten antropologiaan, yhteiskuntatieteisiin, kielitieteeseen, filosofiaan ja kasvatustieteeseen. Purhosen ja Roosin mukaan Bourdieutä pidetään Émile Durkheimin jälkeen merkittävimpana ranskalaisena sosiologina. Johdannon liitteenä oleva ansioluettelo tarjoaa osaltaan selityksiä tällaisen suosion syille.

Bourdieuin suosiota ja sovelluskelpoisuutta selitetään alkajaisiksi myös määritellymmmin. Teorian ja empirian suhde on kiinteä Bourdieuin omissa tutkimuksissa. Teoreettinen käsitteistö nousee aineistojen analyysistä ja käsitteitä käytetään työkaluina nimenomaan empiiristen ilmiöiden tarkastelussa. Bourdieu loi kriittisen yhteiskunta-teorian ja -tutkimuksen, joka sisältää ajatuksen hallittujen puolella olemisesta ja kärsimyksen vähentämisestä. Sosiologisen metodin puolustuksena kirjoittajat näkevät sen, että Bourdieu ammensi aineksia sosiologiaansa monelta suunnalta. Tästä seurasi myös väärinkäsityksiä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa Bourdieu luokiteltiin filosofiksi, vaikka tutkija itse vastusti ankarasti tätä määritelmää. Kaiken kaikkiaan hänen käsitteistönsä ja tutkimusohjelmansa sovellettavuus ja laaja-alaisuus on innoittanut useiden alojen tutkijoita.

Avausartikkelissaan Risto Alapuro piirtää kuvaa Bourdieuin ajatusten vastaanotosta Suomessa. Yllättäen Bourdieuin ideat saivat jalansijaa meillä huomattavasti aikaisemmin kuin Ruotsissa ja anglosaksisella kielialueella. Alapuro tulkitsee tilanteen jonkinlaiseksi sosiaaliseksi tilaukseksi uudelle näkökulmalle sosiologian alalla. 1970- ja 1980-luvun taitteessa tapahtui suomalaisessa sosiologiassa siirtymä rakennetutkimuksesta kulttuurintutkimukseen. Tämän seurauksena sosiaalisia ilmiöitä haluttiin käsitteellistää kulttuurin kautta aiemman rakennetutkimuksen sijaan. Erityisesti nuorisotutkimus leimautui kulttuurintutkimukselliseksi alueeksi 1980-luvulla. Toisaalta vastaanotto on ollut sikäli selektiivistä, että Bourdieulle tärkeät käsitteet maku ja *distinktio* eivät sellaisenaan toimi suomalaisessa yhteiskunnassa.

HENKILÖKOHTAINEN ON POLIITTISTA

Bourdieuin ajatusten varsinainen lanseeraus Suomeen tapahtui sosiologi J. P. Roosin toimesta. Roos on rakentanut oman artikkelinsa reflektioivaksi sosioanalyysiksi Bourdieuista sekä henkilökohtaisesta suhteestaan tähän. Hän pohtii habituksen reflektointia, oman habituksen tietoista muuttamista ja sitä, kuinka Bourdieu imagoaan rakensi. Ideaansa habituksesta Bourdieu selitti yhteiskunnan tuotteena. Vaikka hän itse irrottikin habituksen käsitteen evoluutiosta, haluaa Roos puolestaan nähdä habituksessa myös biologisen ulottuvuuden. Uutta kuvakulmaa arvostettuun teoreetikkoon tuovat läheltä nähdyt inhimilliset puutteet. Roos selventää Bourdieuin tuotannon epäjohdonmukaisuuksia kertomalla, että tämä oli itse asiassa huono kirjoittaja sekä hyvin herkkähipiäinen kritiikin suhteen. Hänen tieteellisten innovaatioidensa esilletulon

edellytyksenä olivat uskolliset sihteerit ja pikku apulaiset, jotka arkistoivat ja järjestivät, sekä tutkimusavustajat ja tutkijat, jotka analysoivat. Mestari itse vain tulosti, mikä selittää aika paljon tuotannon laajuudesta.

Keijo Rahkonen jatkaa jalustanhorjutuslinjalla ja syöttää Bourdieulle tämän omia lääkkeitä. Hänen artikkelinsa on tiedonsosiologinen katsaus Bourdieun tieteelliseen kehitykseen, jota sävyttivät tiettyssä mielessä toiseus ja muukalaisuus. Oli poikkeuksellista, että siitä sosiaalisesta taustasta, joka Bourdieulla oli, noustiin ranskalaisen akateemisen kentän keskelle, varsinkin ilman tohtorin väitöstä. Tietoinen ”wanna be” -habituksen rakentaminen sulautui yhteen akateemisiin rakenteisiin kohdistuvan kritiikin kanssa. Roosin ja Rahkosen ”paljastukset” saivat poskeni punehtumaan huomattessani, miten sinisilmäisesti olenkaan Bourdieuta lukenut. Toisaalta ei liene mitenkään tavatonta, että tutkijan henkilökohtaisella taustalla ja tuotannolla on enemmän tai vähemmän traumaattinen yhteys. Pintaa raaputtamalla sama toistuu yhden jos toisenkin tutkijan kohdalla.

KANTAAOTTAVAA YHTEISKUNTAKRITIIKKIÄ

Pierre Bourdieu oli tutkimuksissaan kantaottava. Hän asemoi tutkimuksensa mielellään hallittujen puolelle, ja niihin liittyi pyrkimys vaikuttaa tavalla tai toisella yhteiskunnallisiin epäkohtiin tai ainakin osoittaa niiden olemassaolo.

Pekka Sulkunen on havainnut Bourdieun teorian yhteydet 1700-luvulla vaikuttaneen Adam Smithin yhteiskunta-ajatteluun. Omina aikoinaan ja omilla tavoillaan kumpikin tutkija asettui hyötyopin eli utilitarismin vastustajaksi. Tarkastelun kohteena ovat Bourdieun talousteorian kritiikki sekä hänen kiinnostuksensa kulutuksen, maun, tyylin ja – jälleen kerran – habituksen kysymyksiin. Sulkunen toteaa, että maun sosiaalinen kritiikki liittyy Bourdieun valistuksen vuosisataan jatkamalla Smithin moraalituntoihin perustuvaa yhteiskunta-analyysiä.

Niilo Kauppi avaa omassa artikkelissaan Bourdieun politiikan teoriaa ja kriittistä poliittista sosiologiaa, jotka ovat olleet ilmeisen tutkimatonta aluetta tähän asti. Kauppi hahmottaa kolme osa-aluetta, jotka ovat hallinnan analyysi, politiikan kenttä sekä teoreetikon omat poliittiset käytännöt. Bourdieun hallinnan analyysiä innoittivat erityisesti Max Weber ja Karl Marx. Hänen näkemyksensä mukaan kriittinen kansalainen demokraattisen järjestelmän kulmakivenä edellyttää sitä, että muidenkin kansanosien kuin vain yläluokan jäsenillä on mahdollisuus muodostaa poliittisia mielipiteitä.

Semi Purhonen tutkii artikkelissaan, kuinka Bourdieu käytti sukupolven käsitettä. Sukupolven merkitys vaihtelee kontekstista riippuen ja sen rajaaminen ei ole yksiselitteistä. Sukupolven rinnalla yhteiskuntatieteilijät käyttävät kohortin käsitettä, joka viittaa selkeämmin ikäluokkaan. Sukupolven käsite taas määräytyy laadullisemmin kriteerein esimerkiksi tietyn joukon yhteisen tietoisuuden perusteella. Purhonen erottaa Bourdieunkin teksteissä sukupolvelle erilaisia merkityksiä. Lähemmän tarkastelun kohteeksi hän ottaa generationalismin eli sukupolvea itsestään selvyytensä ja

kyseenalaistamattomana pitävän ajattelutavan, joka ylikorostaa sukupolvia luonnehtivia ominaispiirteitä.

Osmo Kivinen on ottanut Bourdieun vertailukohtaksi amerikkalaisfilosofi John Deweyn. Hän tarkastelee kumpaakin teoreetikkoa pragmatisteina, joita yhdistää väljästi ymmärrettyinä käsite habit(us). Bourdieuläisittäin habitus on samanaikaisesti tuotettu ja tuottava. Kivinen arvioi Bourdieutä paikoin epäjohdonmukaiseksi ja epäintellektuellisikikin sekä esittää kritiikkiä hänen selittelevää refleksiivistä sosiologiaansa kohtaan. Erkki Kilpinen puolestaan pohtii, mitä Bourdieun taloudellisen järjen kritiikki on tai olisi voinut olla. Vertailukohteena Bourdieun ekonomiakritiikille hän käyttää C. S. Peircen prokapitalistista ideologiaa. Huteralla taloustiedolla varustetulta humanistilta Kilpisen analyysin syvempi ymmärrys edellyttää useampaa kuin yhtä lukukertaa.

EVÄSTÄ KULTTUURIEN TUTKIMUKSEN TULEVAISUUDELLE?

Vaikka näkemykset Bourdieun ideoista ja sovelluksista paikoin risteävätkin, kahdeksan kirjoittajaa muodostaa sikäli homogeenisen ryhmän, että he ovat sosiologeja ja yhteiskuntapolitiikan miestutkijoita. Antropologisesti suuntautunut kulttuurintutkimus ja naisnäkökulma eivät sisälly tähän kokoelmaan. Arvattavasti näidenkin alojen edustajat voisivat lyöttäytyä yksiin pohtiakseen refleksiivisen sosiologian mahdollisuuksia ja puutteita omilla kentillään, sillä sosiologi Pierre Bourdieu oli myös antropologi ja perinteen tutkija. Esimerkiksi uskonnon kytkeytyminen symboliseen vallankäyttöön on teema, jossa Bourdieu sovelsi itseään pragmaattisin ottein (Bourdieu 1991).

Yhteen teokseen ei ole yritettykään sisällyttää kaiken kattavaa analyysyä, vaan teos on kokoelma yksittäisiä näkemyksiä ja arvioita. Keskenään riitelevät näkemykset eivät varsinaisesti helpota Bourdieun aivoitusten vastaanottoa mutta antavat kyllä lukijalle uutta sulateltavaa. Kuten Kivinen artikkelissaan toteaa, Bourdieun merkittävyys on ilmeinen, koska kriittiselle uudelleen luennalle on tarvetta.

KIRJALLISUUS

BOURDIEU, PIERRE 1991: *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
 — 1998: *Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohdita*. Tampere: Vastapaino.
 MÄKELÄ, JOHANNA 1994: Pierre Bourdieu – erottautumisen teoreetikko. – Heiskala, Risto (toim.), *Sosiologian teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus.

Filosofian tohtori Tuija Hovi on turkulainen uskontotieteilijä, joka toimii projektitutkijana Kirkon tutkimuskeskuksessa.